

ПРАЦА БЕЛАРУСКІХ ВЫДАВЕЦКІХ СУПОЛАК У ПАЧАТКУ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (1914 – 1915 гг.)

М.В. Цуба

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, cubanm05@rambler.ru

Вызначальную ролю на сутнасць і характар грамадска-палітычных працэсаў, якія адбываліся ў 1914–1915гг., адыгрывала Першая сусветная вайна. Цяжкія і неспрыяльныя ўмовы для развіцця нацыянальнага адраджэнскага руху, якія яшчэ больш ускладніліся распачатай вайной, паўплывалі і на дзейнасць беларускіх выдавецтваў.

На пачатку вайны найбольш вядомым з беларускіх нацыянальных выдавецтваў з’яўлялася выдавецкая суполка ў Вільні “Наша ніва”. Вакол “Нашай нівы” згруппавалася вялікая колькасць пісьменнікаў, грамадска-палітычных і культурных дзеячаў, нацыянальных ідэолагаў, публіцыстаў. У ідэйных адносінах яны доволі часта мелі самыя розныя погляды. Паміж імі адбываліся жорсткія дыскусіі, па-свойму яны глядзелі на хвалюючыя Беларусь праблемы. Але, разам з тым, усе гэтыя людзі самааддана ахвяравалі для выдавецкай справы свае веды і талент. Сярод іх – Я. Купала, Я. Колас, Цётка, М. Багдановіч, Ядвігін Ш., А. Гарун, Ц. Гартны, З. Бядуля, М. Гарэцкі, браты А. і І. Луцкевічы, А. Уласаў, В. Ластоўскі, І. Буйніцкі, У. Галубок, А. Смоліч, Б. Тарашкевіч, Я. Лёсік, Ф. Шантыр, Л. Сівіцкая, Я. Драздовіч, Л. Гмырак, Я. Хлябцэвіч, К. Каганец, К. Буйла, А. Гурло, А. Бульба, Я. Журба і многія іншыя.

Значную ролю выдавецтва “Наша ніва” адыграла ў развіцці беларускай перыёдыкі і літаратуры. Пры яе непасрэдным удзеле ў гэты час працягвалі выходзіць не толькі газета з аднаіменнай з выдавецтвам назвай, але і папулярны “Беларускі календар”, часопісы “Саха” і “Лучынка”. Прычым часопіс “Саха”, выдавецтва якога з 1914 г. было пераведзена з Вільні ў Мінск (апoшні №27 выйшаў у студзені 1915 г.), ніколі не выходзіў за межы свайго профілю (агранамічныя парады, папу-

лярныя артыкулы па садаўніцтве, паляводстве, пчалярстве і г.д.). Але як беларускае выданне ён быў пад асаблівым апякунствам і ў вачах цэнзуры атрымаў наступную характарыстыку: “заўважаецца апазіцыйна–дэмакратычны дух і адценне беларускага сепаратызму” [1, с. 235].

Тым часам у адносінах да “Нашай нівы” ўзмацняюцца цэнзурныя ганенні. У студзені 1915 за антываенны артыкул “Думкі” Янку Купалу, як галоўнага рэдактара, прыцягваюць да судовай адказнасці. Акрамя таго, набліжэнне расійска–германскага фронту, мабілізацыя на вайсковую службу большай часткі супрацоўнікаў газеты зрабілі сваю справу. У канторскай кнізе “Нашай нівы” пазначана, што апошні 31–ы нумар, выйшаў у свет 7 жніўня 1915 г. Застаўся і яшчэ адзін запіс: “8 жніўня. Купале на дарогу 5 р.” [2, с. 100]. Такім чынам, у жніўні 1915 г. выдавецтва “Наша ніва” зачынілася.

Вельмі ў цяжкім становішчы апынулася Пецяўбургская выдавецкая суполка “Загляне сонца і ў наша аконца”. 1914 год быў апошнім годам выдавецкай дзейнасці гэтай суполкі. Кіраўнік суполкі Б.Эпімах–Шыпіла вымушаны быў аддаваць амаль увесь свай заробак на яе ўтрыманне, але і гэтага было недастаткова. Фінансавыя цяжкасці патрабавалі шукаці спонсараў. Адным з іх стаў доктар Ярэмч, пры дапамозе якога быў выдадзены зборнік Я.Купалы “Шляхам жыцця”. Вядомы таксама факт, які пацвярджаецца ў лісце былога рэдактара “Нашай нівы” Алеся Уласава да свайго знаёмага ад 10 снежня 1914г., у якім ідзе размова аб ахвяраваннях, што паступалі на карысць суполкі “Загляне сонца і ў нашае аконца” і выдавецтву “Наша ніва” ад княгіні Магдалены Радзівіл [3, с.119]. У выніку выдавецкая суполка змагла паўтарыць чацвёртым выданнем зборнік Францішка Багушэвіча “Дудка беларуская”. Але ў сувязі з далейшымі матэрыяльнымі цяжкасцямі напрыканцы 1914г. вымушана была спыніць сваю працу. Значнаму ажыўленню кнігавыдавецкай працы ў нашым краі садзейнічала “Беларускае выдавецкае таварыства ў Вільні”, створанае яшчэ ў 1913г. на чале з Б.Даніловічам, І.Луцкевічам і К.Шпакоўскім на базе выдавецтва “Наша ніва”. Новае таварыства “знаходзілася пад уплывам Беларускай сацыялістычнай грамады і галоўную мэту свай дзейнасці бачыла ў духоўным адраджэнні беларускага народа” [4, с.352]. У праграмным дакуменце дадзенага таварыства адзначалася, што яно “мае мэтай выданне і распаўсюджванне кніг, брашур, плакатаў, а таксама прац, якія маюць адносіны да Беларусі, на іншых мовах” [5, арк.49–50]. Толькі за 1914 год таварыства выпусціла ў свет 13 кніг тыражом 42 тысячы экзэмпляраў. Такой вялікай колькасці беларускіх кніг, як па назвах, так і па тыражы яшчэ не выдавала за адзін год ні адно выдавецтва. Большасць надрукаваных твораў – гэта досыць аб’ёмістыя кнігі: “Родныя з’явы”, Я.Коласа (239 старонак), “Рунь” М.Гарэцкага (136 старонак), “Васількі” Ядвігіна Ш. (120 старонак) і інш. Разам з тым, у гэтым жа 1914 годзе выходзіць з друку таварыства “Велікоідная пісанка” – віленскі вырыянт “Маладой Беларусі” літаратурны зборнік, задуманы як перыядычнае выданне. Зборнік змяшчаў публіцыстычныя артыкулы Л.Гмырака “Беларускае нацыянальнае адраджэнне” і М.Гарэцкага “Развагі і думкі”, якія занялі большую частку часопіса, а таксама мастацкія творы Я.Коласа, К.Лейкі, З.Бядулі. Неабходна адзначыць, што “Беларускіе выдавецкае таварыства ў Вільні” – адзінае дарэвалюцыйнае на Беларусі выдавецтва, якое плаціла аўтарам ганарар (напрыклад, Я.Колас 25 жніўня 1914г. атрымаў за зборнік аповяданняў “Родныя з’явы 100 рублёў”) [1, с.147]. На пачатку 1915г. таварыствам быў выдадзены “Беларускі каляндар” на 1915г. і зборнік “Аповяданні і легенды вершаў”, куды ўвайшлі творы Ядвігіна Ш., К.Буйло, Я.Коласа, П.Беларуса, Я. Лёсіка і іншых. Але набліжэнне расійска–германскага фронту да Вільні летам 1915г. прымусіла спыніць дзейнасць выдавецтва.

Яшчэ на пачатку вайны быў мабілізаваны ў армію кіраўнік прыватнага выдавецтва ў Пецяўбургу, назвага сваім прозвішчам, Антон Грыневіч. Агульны тыраж выдавецтва “А.Грыневіч” склаў 28 тысяч экзэмпляраў і ўключаў у сябе 10 выдадзеных на беларускай мове кніг. Але афіцэр расійскай арміі ў гэтай сітуацыі не забывае аб сваіх кніжных справах: “Усе яго помыслы і ў ваенны час былі скіраваны на тое, каб шырыўся і мацнеў беларускі нацыянальны рух. У час наведвання Пецяўбурга А.Грыневіч рассылае кнігі свайго выдання, якія захоўваліся ў яго пецяўбургскай кватэры, вядзе перапіску з Беларускім выдавецкім таварыствам у Вільні (ліст ад 28 студзеня 1915 года)” [1, с.142].

Такім чынам, нягледзячы на цяжкае становішча на пачатку вайны, наколькі дазвалялі абставіны нацыянальныя выдавецтвы імкнуліся нават ва ўмовах ваеннага часу праводзіць пэўную работу, накіраваную на асветніцкую, маральна–культурную падтрымку беларусаў. Прадстаўнікі беларускіх выдавецкіх суполак вучыліся весці працу ў ваенных абставінах, знаходзілі новыя падыходы, формы і метады свай дзейнасці. Што выявілася ў выданні газет, часопісаў і кніг, а таксама асветніцкай, бібліятэчнай і крэдазнаўчай справах. І ўсё ж дадзеная работа была прыпыненая ў сувязі з наплывам бежанцаў і прыбліжэннем расійска–германскага фронту.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Александровіч, С.Х. Пуцявіны роднага слова (Праблема развіцця стагоддзя). / С.Х. Александровіч – Мінск:выд-ва БДУ, 1971. – 248с.
2. Гніламёдаў, У.В., Янка Купала: Новы погляд: Дапам. Для настаўніка. / У.В.Гніламёдаў – Мінск: Нар. Асвета, 1995. – 176с.
3. Семашкевіч Р.М. Беларускі літаратурна – грамадскі рух у Пецярбурзе (канец ХІХ – пачатак ХХ ст.). / Р.М.Семашкевіч – Мінск: Выд-ва БДУ, 1971. – 136с.
4. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мінск: Бел.Эн., 1993, т.1./ Рэдкал.: Біч М.В. і інш. 1993. – 494 с.
5. Беларускі дзяржаўны архіў–музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ) – Фонд. 3. – Воп. 1. – С.99.